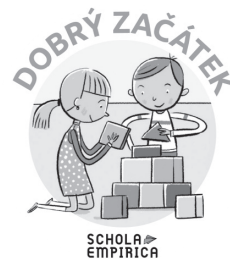

Osobnostní rozvoj pedagogů pomocí metodiky Dobrý začátek

EGLE HAVRDOVÁ, ANNA PETROVÁ KUBEŠOVÁ

Na následujících řádcích se blíže podíváme na to, jak metodika Dobrý začátek® ovlivňuje osobnostní nastavení samotného pedagoga, mění jeho zaběhnuté modely myšlení směrem k pozitivnímu nastavení, pomáhá mu opouštět každodenní rutinu, stereotypy a zažitá schémata v chování, vede ho k proaktivnímu jednání a také k reflektování situací ve třídě.

Důležitost pedagoga ve formování dětí v mateřské škole

Předškolní vzdělávání představuje elementární vzdělanostní základ, který, jak zmiňuje Švarcová, „dítěti otevírá cestu celoživotního rozvoje a učení“. Pedagog podporuje děti vytvářením podnětného a bezpečného prostředí, nabízením činností podporujících sociální a emoční rozvoj a dostatečným věnováním pozornosti. Vede děti k samostatnosti a odpovědnosti (za učení, rozvoj, chování a jeho důsledky). Veškeré úsilí působit na děti pozitivně a kultivovat je již od raného věku s sebou přináší velký závazek. Aby mohl pedagog těmto závazkům dostát, je klíčové, aby sám byl celistvou a ukotvenou osobností, která se stále vzdělává a zvyšuje své znalosti a dovednosti.

Důležitost sociálních a emočních dovedností ve 21. století

Mezi klíčové oblasti, na které bychom se měli v digitálním světě 21. století intenzivně soustředit, patří sociální a emoční dovednosti. Dle zprávy OECD podpora wellbeingu ve škole úzce souvisí s rozvojem sociálních a emočních dovedností. Metodika Dobrý začátek® nabízí jednu z cest, jak rozvíjet sociální a emoční gramotnost. Přináší soubor strategií a aktivit, které učitelé pomáhají v nesnadných výchovných situacích a vedou k dlouhodobé změně vzorců chování u dětí v oblastech **navazování kontaktů, poznávání pocitů a emocí, řešení konfliktů či prevence, případně snižování agresivního chování.**

Z pohledu kritérií stanovených organizací CASEL (*Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning*) metodika Dobrý začátek® výrazně ovlivňuje jak kognitivní, tak i behaviorální kompetence **sebepoznání, sebeovládání, sociální vědomí, schopnost udržovat a navazovat vztahy a odpovědnost** (resp. odpovědné rozhodování).

Změna postojů dětí i pedagogů

Zavedení komplexní a ucelené metodiky Dobrý začátek® v MŠ je spojeno nejen se **změnou postojů** k dětem i rodičům, **změnou výchovných stylů pedagogů** (nové aktivity, větší zapojení žáků, individuální přístup k potřebám žáků, zapojení rodičů do vzdělávání a intenzivní kolegiální podpora učitelů), ale v neposlední řadě pak přináší změnu postojů **pedagogů k sobě samotným.**

To, že klíčové kompetence rozvíjí pedagog nejenom u dětí ve své třídě, ale zároveň i u sebe, potvrzuje ze své praxe i Gabriela Dědicová z MŠ Měříčkova – vedoucí Centra kolegiální podpory pro Jihomoravský kraj. Za více než 5 let používání metodiky vnímá výrazný posun v emočním vývoji, a to nejen na dětech ve třídě, ale i sama na sobě. Tvrdí, že není možné oddělit práci na sobě samém a rozvoji dětí, a jako klíčové zmiňuje nutnost začít s formováním nejprve u sebe. Pedagog je neustále konfrontován s analýzou pocitů a nálad. Metodika Dobrý začátek® pedagoga podporuje postupy v ovládnutí negativních emocí dětí, přináší krokové řešení problémových situací, které se pak odráží i v osobní komunikaci mimo prostředí školy.

Vliv a důsledky metodiky mimo mateřskou školu

Změny chování a jednání, které si pedagog metodikou osvojí v mateřské škole, pak ovlivní nejenom vztah pedagog–dítě, ale zkvalitní i vztahy na pracovišti a doma. Tento důsledek vnímá mentorka metodiky Dobrý začátek® a vedoucí Centra kolegiální podpory v Hradci Králové Eva Hrubá: „Zharmonizovalo to můj osobní život, začala jsem být vnímavější, naučila jsem se lépe dívat kolem sebe... Domov se mi zklidnil, a to se mi pak začalo zrcadlit i v práci.“

Paní učitelka Dědicová hovoří o posílení vztahů na pracovišti, zvýšení důvěry, vyšší soudržnosti a celkovém zlepšení spolupráce kolektivu v mateřské škole.

Metodika přináší strategie, které přispívají nejenom ke změně klimatu samotné třídy, ale i ke změně celkového klimatu mateřské školy, což je důležitým „podhoubím“ pro tvorbu prostředí ovlivňujícího úspěšné dosažení cílů vzdělávání pro každé dítě, ale i spokojenost pedagoga.

A o jaké strategii se konkrétně jedná?

1) Přenechání odpovědnosti dětem

Proaktivní metody učení u dětí rozvíjí schopnost samostatně řešit problémové situace. Díky tomu, že metodika podněcuje děti k samostatné činnosti, jejich iniciativě a učí je postupy řešení problémů, má pedagog větší přehled o přáních a potřebách dětí, má větší prostor na individuální přístup, což je spojeno s vyšší mírou pochopení jejich chování a jednání.

Učitel vnímaný jako facilitátor, jak o tom hovoří Rogers, je pro děti důležitým průvodcem ve vzdělávacím procesu. Předání vyšší míry odpovědnosti patří k jedněm z jeho úkolů. Jednu ze změn modelu myšlení popisuje i Petra Ristić, vedoucí školky dobré praxe metodiky Dobrý začátek® z MŠ Sluňáček pod střešou v Praze. Využití principů metodiky a jejich zavedení ve školce vedlo k uvědomění si, kdy pedagog může postupně přenechávat stále více kompetencí dětem. Shrnuje, že: „člověk by měl dětem dávat větší důvěru a měl by poodstoupit do pozadí, nechat je, aby si věci řešily samy“.

2) Pozitivní nastavení

Mezi důležitý princip metodiky patří bezpochyby pravidlo poměru **sdělování pozitivního** versus negativního. Při poskytování zpětné vazby, ale i při komunikaci obecně, máme někdy tendence zaměřovat svou pozornost na negativní děje a události. Víme, že naučené postupy a schémata dávají člověku jistotu a vedou ho k rychlým a často i instinktivním reakcím. Dobrou zprávou ale je, že se můžeme naučit tyto vzorce pozměnit, nahradit jinými. Orel a Facová hovoří o neuroplasticitě mozku, kdy lze posilovat zaměření aktivní pozornosti na učení, plánování či řešení problémů. Lze se naučit jinak (lépe) reagovat při náročných situacích, což vede v důsledku v eliminaci negativních emocí. Proces přeprogramování – tedy vytváření nových synapsí (spojení mezi neurony) – lze posilovat neustálým cvičením = trénováním strategií, které postupně přijmeme za své.

Stejně tak se můžeme naučit lépe zpracovávat emoce a zároveň i vědomě zaměřovat pozornost na pozitivní.

Časté **chválení** patří k nástrojům formativního hodnocení a podle výzkumu je jednou z neefektivnějších metod prevence nežádoucího chování dětí. Pedagog oceňuje děti za chování a jeho pozitivní vliv – návyky, projevy, činy a slova, sociální dovednosti (naslouchání, spolupráce, vzájemná podpora, přátelské chování, sdílení a půjčování hraček atd.).

Svým přístupem pak zvyšuje své kompetence v hledání motivů pro chválu – např. i u těch, kdo úkol nesplnili správně, učí se pozitivní věci jasně pojmenovat. To posiluje děti, ale i pedagoga v **(sebe)uznání**, zvyšování **kompetence pozitivního nastavení**, v jazyce pak k rozšíření slovní zásoby a schopnosti vyjádřit se konkrétně, srozumitelně (pro děti jednoduše a jasně).

Rozvoj vyjadřovacích schopností

Dle principů metodiky Dobrý začátek® pedagog vedle vědomého soustředění **rozvíjí sebekontrolu a koriguje své výroky správným jazykem** (místo okřiknutí popis, co je žádoucí; místo napomenutí klidné vysvětlení, co očekáváme) i nutí pedagogy používat správný jazyk.

Pedagog se v metodice učí používat **popisný jazyk**, kdy sděluje informaci bez hodnocení (např. pomocí **já výroku**), soustředí se na pozitivní namísto zákazů a negativního hodnocení. S tím se setkává často i mentorka akreditovaných školení Dobrý začátek® a ředitelka MŠ Dobroměřice Ludmila Jirotková, která popisuje, že: „České děti často vědí, co nemají dělat, ale nevědí už, co dělat mají. Slýchají věty typu, *nechoď tam, nekřič*; ale chybí jim návod, co tedy dělat mají a jak.“

Ukážeme si to na situaci, kdy chce pedagog, aby děti respektovaly pravidlo klidné chůze.

Honzík ve třídě běží, Anička jde pomalu. Namísto hodnotící věty („Honzíku, zase běháš po třídě, ty jsi ale neposed!“) nebo neefektivního pokynu „neběhej ve třídě“ učitel popíše, co se děje a připomene pravidlo („Ted' běžíš, máme pravidlo klidné chůze ve třídě, takže ve třídě chodíme pomalu.“), které případně doprovodí obrázkem pravidla. Může použít i strategii **přehlížení** Honzíka, kdy svou pozornost zaměří na děti, které pravidlo respektují. Např. sdělením „Aničko, líbí se mi, jak jdeš ve třídě klidně a pomalu, jak to máme v našich pravidlech.“ S největší pravděpodobností to chlapce bude motivovat k tomu, aby zpomalil a byl také pochválen.

Vhodné proto je při komunikaci s dětmi (ale i dospělými) vyhnout se hodnocení a následně sdělit, co od nich chceme a jak toho mají případně dosáhnout. Těmito strategiemi se pedagog snaží upínat pozornost na to, co funguje, a komunikuje bez negativního hodnocení. Jde o vědomý trénink, který se postupně stává součástí mluvy pedagoga i mimo prostředí školy.

Pravidlo 4 : 1

Pozitivní nastavení, resp. záměrné vnímání pozitivního, je propojeno i s poměrem pozitivního a negativního výroku. Metodika popisuje pravidlo „4 : 1“ – tedy ke kritice (jeden díl) je potřeba přidat čtyři (díly) pozitivní informace. To je ruku v ruce propojeno se zaměřením pozornosti. Pokud máme

sdělit více pozitivních informací, přirozeně se soustředíme na hledání pozitivního v chování každého dítěte. Pedagog se pak automaticky zaměřuje a napíná pozornost na to dobré – co funguje.

Je jistě zajímavé zamyslet se nad tím, jak komunikujeme doma, s dětmi, ve škole atd. Daří se nám toto pravidlo dodržovat? Jsme schopni k jedné negativní informaci přidat alespoň 4 pozitivní?

Pedagog jako vzor žádoucího chování a potřeba reflexe

Poslední oblastí, kterou chceme popsat, je, že pedagog poskytuje vzor žádoucího chování a působí vlastním příkladem. Už Komenský si byl vědom důležitosti pedagoga jako vzoru. I v metodice Dobrý začátek předpokládáme, že pedagog jedná způsobem, který očekává od dětí, a tím ukazuje dětem cestu, působí jako vzor. Dítě intenzivně vnímá dospělé při všech činnostech, neomezuje své pozorování na pokyny směřující pouze k němu. S tím je možné vědomě pracovat a „modelovat“ chování dětí žádoucím způsobem, tj. učit děti vzorem.

To je spojené nejenom s vhodnou formulací sdělení toho, co od dětí očekáváme, ale také s tím, že se sami snažíme jednat dle ideálních modelů, principů a zásad. Pedagog by měl jednat proaktivně a bez reaktivního chování, zastavit se, hlouběji přemýšlet a reflektovat. Průběžně si klást otázky jako „Jakou komunikaci chci svou vlastní komunikací dětem modelovat?“ „Jakou komunikaci chci ve svém životě i v práci využívat?“ „Za čím stojím?“

Ředitelka MŠ Velíšská Vlašim a vedoucí centra kolegiální podpory pro Středočeský kraj Alena Matějovská se díky metodice Dobrý začátek® začala mimo jiné více soustředit na to, že pedagog působí jako model a ovlivňuje děti primárně svým chováním. Paní Matějovská vysvětluje: „*Díky metodice jsem začala víc přemýšlet, jak to dělám, proč to dělám a jaké bude mít moje chování důsledky.*“

A dospělý člověk (dospělý pedagog) se vyznačuje jako dospělý právě tím, že je schopen své jednání korigovat a formovat žádoucím směrem. Schopnosti a dovednosti jednat proaktivním způsobem, mít pevné zásady a výchovné vize, pro něž pedagog pracuje, nenechat se vytrhnout

dílčími událostmi ve třídě, zaměřovat se na to pozitivní u sebe i u dětí, postupně upouštět od nefungujících modelů chování (např. emočně vypjatý způsob komunikace, negativní hodnocení, zvyšování hlasu atd.) – lze realizovat v praxi pomocí strategií, které se může každý z nás naučit. Většina lidí má za cíl fungovat v harmonii se světem i se sebou samým. Ve stále nekončícím procesu rozvoje své vlastní osobnosti i osobnosti dětí může být metodika Dobrý začátek® pedagogům velkou oporou.

Schola Empirica dlouhodobě podporuje pedagogy MŠ v rozvoji socio-emočních dovedností dětí pomocí metodiky Dobrý začátek® pro MŠ, jež vychází z principů amerického programu *Incredible Years*.

ZDROJE

- HAVRDOVÁ, E., VYHNÁNKOVÁ, K. (eds.) *Dobrý začátek. Ověřené postupy pro učitelky mateřských škol*. Praha: Schola Empirica, 2015.
- Metodika Incredible Years: www.incredibleyears.org
- <https://www.oecd.org/digital/educating-21st-century-children-b7f33425-en.htm>
- OREL, M., FACOVÁ, V. a kol. *Člověk, jeho mozek a svět*. Praha: Grada, 2009.
- ROGERS, C. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998.
- ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky*. Praha: VŠCHT, 2005.
- BURNS, T., GOTTSCHALK, F. (eds.) *Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age, Educational Research and Innovation*. Paris: OECD Publishing, 2019. <https://doi.org/10.1787/b7f33425-en>
- HESTER, P., P. et al. *Forty Years Later – The Value of Praise, Ignoring, and Rules for Preschoolers at Risk for Behavior Disorders*. Education and Treatment of Children, vol. 32 no. 4, 2009, s. 513–535. Project MUSE, doi:10.1353/etc.0.0067.
- WESLEY C. BECKER, CHARLES H. MADSEN, Jr, [...] and DON R. THOMAS, B.A.+1View all authors and affiliations, *The Contingent Use of Teacher Attention and Praise in Reducing Classroom Behavior Problems*. Volume 1, Issue 3. <https://doi.org/10.1177/00224669670010030>
- FERGUSON, E. a S. HOUGHTON. *The Effects of Contingent Teacher Praise, as Specified by Canter's Assertive Discipline Programme, on Children's On-task Behaviour*. Educational Studies, 18:1, 83–93, 1992. DOI: 10.1080/0305569920180108

Egle Havrdová, Ph.D., garantka metodiky Dobrý začátek®, Schola Empirica, z. s.

Mgr. Anna Petrová Kubešová, metodička projektu Dobrý začátek®, Schola Empirica, z. s.

**SCHOLA
EMPIRICA**